

УДК 332.14.009.12

Юлія Капінус

Yuliya Kapinus

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНІВ ЯК НЕОБХІДНА
УМОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ****REGIONAL COMPETITIVENESS AS A PREREQUISITE FOR
THE COUNTRY COMPETITIVENESS**

Статтю присвячено дослідженню конкурентоспроможності регіонів як необхідної умови підвищення конкурентоспроможності країни.

У статті розглянуті питання регіональної конкурентоспроможності як можливості регіону розвивати і захищати свої конкурентні переваги.

Ключові слова: конкурентоспроможність регіону, конкурентні переваги, національна економіка, конкуренція.

The article investigates the competitiveness of the regions as a prerequisite for improving the competitiveness of the country.

The article discusses regional competitiveness as the ability of a region to develop and protect its competitive advantage.

Key words: regional competitiveness, competitive advantage, the national economy, competition.

Постановка проблеми. Сформоване конкурентне середовище – це умова становлення регіону, фундамент відродження депресивних регіонів. Відповідно, конкуренція – це механізм виявлення достатніх специфічних регіональних факторів, що формують національні конкурентні переваги, а також узгодження цих переваг і структур управління відповідно до конкурентного середовища в країні. Найбільш повне трактування конкурентоспроможності регіону містить три основні аспекти: *необхідність досягнення високого рівня життя населення* (конкурентоспроможність ринку праці або конкурентоспроможність, яка забезпечується населенням), *ефективність функціонування господарського механізму регіону* (конкурентоспроможність на ринку товарів або конкурентоспроможність, що забезпечується підприємством) і його *інвестиційна привабливість* (конкурентоспроможність на ринку капіталу або конкурентоспроможність фінансів).

Саме тому актуальності набуває проблематика регіональної конкурентоспроможності як здатності регіону розвивати та захищати свої конкурентні переваги. Використання конкурентних переваг дозволяє регіонам не лише зміцнювати власний конкурентний статус, а й сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності економіки країни на зовнішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем конкурентоспроможності присвячено праці провідних українських та зарубіжних вчених: Ю. Полунєєва, М. Згуронського, І. Крючкової, Я. Жаліла, Б. Гаврилишина, Б. Губського, О. Білоруса, В. Гейця, С. Соколенка, М. Портера, А. Сміта, Е. Вогеля, Е. Ворнера, Р. Ербе, Д. Кісінга, П. Кругмана, Лидера Д. Лейка, Д. Лоджа, Р. Нельсона, Б. Оліна, М. Позера, Д. Репніна та ін. [1–9]. Незважаючи на досить потужний доробок, існує велика кількість питань, зокрема система державних механізмів забезпечення конкурентоспроможності регіонів в Україні, які опрацьовано поки що не на достатньому рівні.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття суті конкурентоспроможності як головної ознаки ефективної ринкової економіки на різних, передусім регіональних ринках, і як головної мети, на забезпечення досягнення якої повинен бути спрямований весь комплекс механізмів господарювання. І, відповідно, показати, як може бути зорієнтована на підвищення конкурентоспроможності регіону низка механізмів цього комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як економічна категорія, конкуренція – це економічна боротьба, суперництво між відокремленими виробниками продукції, робіт, послуг

щодо задоволення своїх інтересів, пов'язаних з продажем цієї продукції, виконаних робіт, наданням послуг одним і тим же споживачам. Відповідно, конкурентоспроможність – це властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку [2].

Відштовхуючись від розуміння конкурентоспроможності, як зумовленої економічними, соціальними і політичними факторами позиції країни або товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках, що за умов відкритої економіки може визначатися і як здатність країни (фірми) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках інших країн, під конкурентоспроможністю регіону варто розуміти його здатність в умовах глобальної конкуренції на основі ефективного використання наявних традиційних і створення унікальних ресурсів локального розвитку стимулювати підвищення продуктивності виробництва та рівня життя місцевого населення і, відповідно, забезпечувати високий конкурентний статус у геоeкономічному просторі в довгостроковій перспективі [1; 3, с.73–75].

Однак, потрібно зазначити, що так само як сьогодні немає єдиного визначення поняття міжнародної конкурентоспроможності регіону, так і відсутнє єдине бачення різнорівневої конкуренції за участю регіонів. Можна стверджувати, що конкуренція регіону на зовнішніх ринках є вершиною багатопланового процесу участі регіону в економічній діяльності. Зокрема необхідно говорити про такі рівні конкуренції: конкуренція між окремими регіонами в межах однієї держави; конкуренція між окремими регіонами країни та сусідніми закордонними регіонами (транскордонна конкуренція); конкуренція регіону з іншими країнами у складі держави (міжнародна конкуренція). У літературі подається наступний поділ при вивченні конкурентоспроможності різних суб'єктів конкуренції: мікрорівень (конкретні види продукції, виробництва, підприємства); мезорівень (регіони, галузі, корпоративні об'єднання підприємств і фірм конгломеративного типу); макрорівень (країни, народногосподарські комплекси) [2]. Аналогічно до поданого поділу можна розглядати і поняття конкурентоспроможності регіону: мікрорівень (рівень країни, де знаходяться ці регіони); мезорівень (транскордонна конкуренція регіонів); макрорівень (міжнародний рівень конкуренції регіонів).

Очевидно, що на кожному з цих рівнів можуть використовуватись різні критерії для оцінки конкурентоспроможності. Але існують і загальні критерії, за якими можна здійснити оцінку конкурентоспроможності регіону [4, с.29–32]:

– наявність достатньої кількості працездатного населення та висококваліфікованої робочої сили;

- ефективність використання наявних у регіоні ресурсів;
- інтенсивність залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій;
- конкурентоспроможність продукції підприємств регіону;
- рівень розвитку ринкової та соціальної інфраструктури;
- рівень розвитку інфраструктури, що обслуговує зовнішньоекономічну діяльність;
- наявність у регіоні зовнішньо орієнтованих підприємств та рівень їх розвитку;
- законодавча база зовнішньоекономічної діяльності країни;
- законодавча база інвестиційної та інноваційної діяльності країни.

Очевидно, що тільки останні чотири позиції безпосередньо стосуються міжнародної конкурентоспроможності регіонів. Водночас не буде правильним визначати рівень міжнародної конкурентоспроможності регіону лише за цими показниками, адже це поняття є комплексним і віддзеркалює всі складові «успішності» регіону.

Набуття регіоном статусу висококонкурентоспроможного на світовому рівні повинно починатися з підвищення рівня конкурентоздатності в межах національної економіки. Для цього органи місцевого самоврядування повинні спрямовувати свої зусилля на те, щоб усі критерії конкурентоспроможності регіону були високими на загальному національному рівні, а після цього – і на міжнародному. Такий підхід дозволить аналізувати і вдосконалювати більш адресні щодо регіону чинники зростання міжнародної конкурентоспроможності.

Як свідчить світова практика, взаємовпливи процесів глобалізації та інтеграції зумовлюють підвищення ролі регіонів країн, які є учасниками цих процесів. Така ситуація вимагає перегляду державної регіональної політики. Ключовою проблемою регіонального розвитку є серйозні диспропорції в соціальному та економічному розвитку регіонів, низький розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності та конкурентоспроможності. Господарство деяких регіонів ґрунтується на одній–двох галузях, підприємства яких виробляють проміжну

або низькотехнологічну продукцію. Як наслідок знижується їх конкурентоспроможність на зовнішньому ринку. Відомо, що питома вага майже половини областей України складає менше 1% в загальному експорті країни [5].

Конкурентоспроможність регіону на відміну від конкурентоспроможності національної економіки характеризується непрямою конкуренцією регіонів у межах єдиної економічної системи. Регіон вважається конкурентоспроможним, якщо його участь у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності країни є вагомою.

Поняття регіону варіюється залежно від цілей і завдань дослідження або інших цілей, тобто будь-яку територію можна розглядати як регіон відповідно до низки критеріїв, що покладаються в основу визначення. Оскільки в нашому дослідженні йдеться про регіональну політику, то доцільним є розуміти регіон як певну адміністративно-територіальну одиницю у складі держави. Виходячи з цього, можна використати визначення, яке надає Асамблея європейських регіонів: «Регіон – це територіальне утворення, яке сформоване в законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, і яке наділене самовряддуванням».

На сьогодні регіональна політика України перебуває на стадії становлення. Її формування розпочалося тільки з виходом вітчизняної економіки з тривалої трансформаційної кризи 1992–1999 рр., яка також стала чинником поглиблення регіональних диспропорцій економічного розвитку країни.

Питання щодо реформування регіональної політики порушувалося протягом усього часу незалежності України, головним завданням якої є усунення міжрегіональних диспропорцій. Було прийнято низку законодавчих актів, затверджені Концепція державної регіональної політики та Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015р. [4].

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) підготував дослідження конкурентоспроможності областей України, в якому містяться певні висновки. Як виявилось, вища конкурентоспроможність не завжди сприяє притоку інвестицій.

Останні два роки Україна посідала 69-і і 73-і місця зі 131 країн. Враховувалися 12 критеріїв, зокрема [5]:

- рівень розвитку інфраструктури в цілому;
- фінансового ринку;
- ринку праці, товарів і послуг;
- макроекономічна стабільність;
- охорона здоров'я і освіта, як початкова, так і вища.

Несподівано високий рівень посідає Закарпатська, Львівська і Хмельницька області при відносно невисокому показникові Донецької, з якою на одному рівні перебуває Сумська область. Важливо зауважити, що загальним для українських регіонів став негативний чинник політичної нестабільності, який безпосередньо впливає на розвиток бізнесу.

Абсолютним лідером конкурентоспроможності в Україні визнаний Київ, показник якого (4,25 бали) відповідає рівню Хорватії. Трохи відстає Дніпропетровська область (4,24), що випереджає Кіпр.

Високі оцінки привласнені західним областям [10]: Закарпаття випереджає за розвитком Туреччину, Хмельницька область – Бразилію, Львівська – на рівні з Росією. Несподівано низькою виявилася конкурентоспроможність Донецької області – її бал 4,07 є середнім по Україні і збігає з рівнем Сумської області.

Гірші показники в Криму (3,99), Полтавській (4,02), Вінницькій (3,98), Херсонській (3,9) і Черкаській областях (3,85). Рівень останньої трохи випереджає Вірменію і поступається Боснії і Герцеговині.

Високі оцінки західних областей можна пояснити макроекономічною стабільністю (Львівська обл.) та ефективністю ринку праці (Закарпаття та Хмельницька обл.).

Незважаючи на високу економічну динаміку та запровадження регіональної політики, конкурентоспроможність України та її регіонів залишається низькою, міжрегіональні диспропорції продовжують поглиблюватися. Про це свідчить динаміка таких економічних показників, як обсяг валового регіонального продукту (ВРП) та частки в ньому експорту, співвідношення експорту/імпорту, залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), а також показників, які характеризують тенденції розвитку трудових ресурсів.

У таблиці 1 вказані ці показники по 12 областях України [6]. Економічна стійкість і конкурентоспроможність окремих регіонів послаблюється низьким рівнем диверсифікації видів економічної діяльності та залежністю економіки регіону від невеликої кількості підприємств, в основному одного-двох. Наприклад, у 2012 р. відчутно (4,1%, порівняно з 9% у 2011р.) впали темпи зростання промислового виробництва Івано-Франківської області – причина полягала в припиненні роботи одного підприємства – ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття».

Перспективи виробництва конкурентоспроможної продукції в Україні пов'язують із розвитком сільського господарства. На жаль, цей потенціал залишається не використаним, унаслідок усталеного використання застарілої системи державного управління на селі, а також існування невирішеності земельного питання та різноманітних обмежень на експорт продукції в цій галузі. Останніми роками сільське господарство характеризується погіршенням показників виробництва. Так, у 2012 р. загальний обсяг виробництва валової продукції сільського господарства скоротився порівняно з 2011р. на 6,5%. Частка валової доданої вартості сільського господарства у структурі ВВП склала лише 7,4%. Найбільш відчутне зниження виробництва продукції спостерігалось у великих центральних і південних областях, які переважно визначають динаміку виробництва найважливіших сільськогосподарських культур.

Таблиця 1. Економічні показники регіонів України (на душу населення)

Регіон/області	ВРП (у фактичних цінах грн.)			Експорт (\$)			Прямі іноземні інвестиції (\$ (наростаючим підсумком))		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Київська	6652	8673	10918	266	281	330	293	364	502
Дніпропетровська	8609	11909	15239	1555	1727	2080	236	505	680
Закарпатська	4238	5373	6576	485	444	544	196	210	240
Хмельницька	4 549	5 764	7 023	130	134	162	48	56	78
Львівська	5396	6657	8351	247	241	313	138	167	199
Донецька	9713	12490	15725	1785	1778	1916	113	133	182
Сумська	5009	6497	7848	379	471	424	108	134	129
Полтавська	8841	11574	14330	877	1215	1217	133	179	202
Вінницька	4700	5966	7328	245	249	239	38	46	55
Херсонська	4546	5713	6744	196	208	220	66	81	97
Черкаська	4853	6681	8209	303	252	363	90	74	90
АР Крим	4 951	6460	8101	138	179	202	166	233	293

Показники експорту свідчать, що Україна загалом і її регіони зокрема з року в рік нарощують обсяги зовнішньої торгівлі. Розглядаючи показники експорту по областях та його частки у ВРП можна сказати, що існують:

- значні відмінності частки регіонів у ВВП;
- значна відмінність у їх експортних можливостях;
- відсутність прямого зв'язку між обсягами виробництва та експортним потенціалом.

Видно, що найбільші частки експорту у ВРП мають Дніпропетровська, Донецька та Полтавська області. Проте їх експорт є переважно низько технологічним, енергоємним і значно залежить від мінливості світової кон'юнктури. Отже, він не є таким, що може забезпечити конкурентоспроможність країни на належному рівні. Стає зрозуміло, що економічне зростання експортно-орієнтованих регіонів України не може вважатися стійким без якісної зміни структури експорту.

Одним із важливих показників стійкості регіональної економіки до зовнішніх негативних чинників є коефіцієнт покриття імпорту експортом: якщо він перевищує одиницю, це свідчить про відносну стійкість економіки. Останніми роками цей коефіцієнт для переважної більшості областей знизився, що цілком відповідає негативній загальнонаціональній динаміці. Для порівняння в 2010 році він складав 1,13, а вже через рік лише 0,85. Такі тенденції вказують на підвищення зовнішньоекономічних ризиків, а в поєднанні зі стрімким зростанням цін на сировинні ресурси, де Україна є імпортером. Це може спричинити незабезпеченість

торгівельного балансу та знецінення нашої грошової одиниці, і як наслідок негативно відобразиться на всіх макроекономічних показниках діяльності [7].

Важливий аспект конкурентоспроможності – рівномірність розвитку країни. Консервування депресивного стану регіонів означає їх подальше суттєве відставання від інших частин країни. Це є суттєвою вадою соціально–економічної політики будь–якої держави.

Хотілося б спробувати запропонувати певний алгоритм дій, які будуть направлені на економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності регіонів, а отже, і конкурентоспроможності країни. Виокремити три основних етапи, які зображено на схемі [8, с.19]:

Рис. 1. Етапи економічного зростання

Перший етап передбачає наступне:

- концентрування уваги суспільства на важливості зміцнення та розвитку вже наявних конкурентних переваг;
- розробка та забезпечення спеціальних режимів діяльності, які є основними засобами розвитку конкурентних переваг;
- у межах цих просторів суб'єктам економічної діяльності буде надаватися спеціальний регуляторний режим ведення господарської діяльності;
- розробка нормативно–правової бази, на якій будуть ґрунтуватися вище зазначені умови.

Такий режим буде направлений на вирівнювання умов господарювання наших підприємств з провідними гравцями світового ринку. Варто зазначити, що при входженні окремих підприємств у такий спеціальний режим діяльності передбачає, що вони автоматично повинні брати на себе певні зобов'язання, наприклад, швидке нарощування потужностей, захоплення ринків та утримання стійких позицій на них, підготовка кваліфікованої робочої сили, враховуючи інтелектуальний потенціал.

Другий етап передбачає:

- спираючись на описаний перелік конкурентних переваг, налагодити співробітництво уряду та підприємств, зокрема підтримка малого бізнесу, який у нашій країні не отримує належної уваги;
- підготовка кваліфікованих кадрів, розвиток наукової діяльності та фінансова підтримка дослідних інститутів та лабораторій, удосконалення інформаційної структури;
- удосконалення процесів сертифікації та стандартизації, контроль за якістю товарів, оскільки саме вона є ключовим елементом конкурентоспроможності будь–якого товару чи послуги;

Третій етап передбачає:

- переорієнтація на випуск стратегічно конкурентоспроможних товарів, які офіційно визначаються головним напрямом діяльності;
- розробка та упровадження інструментарію державного управління конкурентоспроможністю: програми, стратегії, плани тощо;
- створення національної системи управління конкурентоспроможності, яку буде очолювати Рада з питань конкурентоспроможності.

Конкурентоздатність регіону залежить від здатності упроваджувати інновації, модернізувати виробничі й технологічні процеси, пристосовуючись до мінливих умов

навколишнього середовища. У сучасних умовах конкурентне економічне становище суб'єктів регіональної економіки визначається їхньою здатністю здійснювати господарську діяльність у ринковому середовищі на умовах самостійності та самофінансування. Це принципово нове явище глибоко пронизує всі сфери діяльності підприємств і організацій, їхню конкурентоспроможність можна визначити як потенційну можливість займати відповідну нішу на ринку товарів та послуг, що забезпечують суб'єкту ринкових відносин стійке фінансове та економічне становище [9].

Висновки. Формування конкурентоспроможності регіонів виступає важливою умовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Дослідження конкурентоспроможності регіону буде ефективно сприяти вирішенню складних соціально-економічних проблем, з якими стикається Україна. У сучасних умовах пріоритетним фактором є інноваційний вектор розвитку економіки. Набуття регіоном статусу конкурентоспроможного на світовому рівні повинно починатися з підвищення рівня конкурентоздатності в межах національної економіки. Такий підхід дозволить аналізувати і вдосконалювати більш конкретні щодо регіону чинники зростання міжнародної конкурентоспроможності. Отже, можна стверджувати, що послабивши натиск у політиці підвищення конкурентоспроможності ми прирікаємо країну і народ до дедалі більшого відставання у світових економічних перегонах.

У цій роботі проаналізовано конкурентоспроможність окремих регіонів України та шляхи поліпшення наявного стану, а також запропоновано алгоритм дій, які будуть направлені на економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності регіонів, а отже, і конкурентоспроможності країни.

Література

1. Про стимулювання розвитку регіонів [Текст] : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2850–IV. // Урядовий кур'єр. – 12 жовтня 2005 р.
2. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації Монографія. / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕСУ, 2004.
3. Юрченко А.Е. // Вісник МСУ. Серія "Економічні науки". – т.VII. – №1. – 2004. – с.73–75.
4. Брикова І. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір // Міжнародна економічна політика. – №4. – 2006. – с. 29–32.
5. Долішній М. Концептуальні засади розвитку регіональної політики. – Зовнішньоекономічний кур'єр. www.tpp.lviv.net.
6. Кривуц, Ю. М. Інвестиційна привабливість України: переваги й недоліки. [Текст]: / Ю. М. Кривуц, Д.А. Трушкіна // Вісник МСУ. Серія "Економічні науки". – т.VII. – №1. – 2004.
7. Національна безпека та оборона: періодичне видання. – К. : Центр Разумкова, 2008.
8. Федак Т. В. Регіональні фактори забезпечення конкурентоспроможності продукції // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Львів. – 2001. – с. 19
9. Porter M. Building the Microeconomic Foundation of Prosperity: Findings from the Microeconomic Competitiveness Index. www.weforum.org
10. www.day.kiev.ua
11. www.epravda.com.ua/news

References

1. Pro stimuluvannâ rozvitku regioniv [Tekst]: Zakon Ukraïni vid 8 veresnâ 2005 r. # 2850–IV.// "Urâdovij kur'êr". – 12 žovtnâ 2005 r.
2. Antonûk L. L. Miĕnarodna konkurentospromoeĕnist' kraïn: teoriâ ta mehaniz'm realizacii Monografiâ. – K.: KNĒU, 2004.
3. Ūrĕenko A. E. // Visnik MSU. Seriâ "Ekonomiĕ ni nauki". – t.VII. – #1. – 2004. – s.73–75.
4. Brikova Ī. Koncepciâ mi narodnoĕ konkurentospromoe nosti nacional'nogo regionu ta ii praktiĕnij vimir // Mi narodna ekonomĕ na politika. – #4. – 2006. – s. 29–32.
5. Dolĕ nij M. Konceptual'ni zasadi rozvitku regional'noĕ politiki. – Zovni n'oekonomĕ nij kur' êr. www.tpp.lviv.net.

6. Krivuc, Ū. M. Investicijna privablivist' Ukraïni: perevagi j nedoliki. [Tekst] : / . M. Krivuc, D. A. Truškina // Visnik MSU. Seriâ "Ekonomi ni nauki". – t.VII. – #1. – 2004.
7. Nacional'na bezpeka ta oborona: periodi ne vidannâ. – K.: Centr Razumkova, 2008.
8. Fedak T. V. Regional'ni faktori zabezpe ennâ konkurentospromožnosti produkcii // Avtoreferat disertacii na zdobuttâ naukovoogo stupenâ kandidata ekonomi nih nauk. – L'viv. – 2001. – s. 19
9. Porter M. Building the Microeconomic Foundation of Prosperity: Findings from the Microeconomic Competitiveness Index. www.weforum.org.
10. www.day.kiev.ua.
11. www.epravda.com.ua/news.

*Капінус Юлія Ігорівна, аспірант
Черкаського державного технологічного університету*

Стаття надійшла до редакції 04.04.2014